

Hana Urbancová: Trávnice – lúčne piesne na Slovensku. Ku genéze, štruktúre a premenám piesňového žánru.

Bratislava : Academic Electronic Press, 2005, 324 s. ISBN 80-88880-67-X.

Štúdium tradičných piesňových žánrov sa stalo špecifickým znakom pre slovenskú etnomuzikológiu, a to aj vďaka autorke monografie o lúčnych piesňach Hane Urbancovej, ktorá má na svojom konte už celý rad hlbokých štúdií tradičných piesňových žánrov na Slovensku aj teoretických prác k metodológii žánrového výskumu. Jednotlivé žánre slovenských ľudových piesní sa navzájom od seba zreteľne líšia, a to nielen textami a funkciami, ktoré ich spájali so životnou realitou, ale i hudobnou štruktúrou, ktorá reflektuje historicko-genetické a interpretačné znaky. Navyše, funkcie piesňového žánru, určené najmä spevnými príležitosťami a sociálnou či vekovou afiliáciou piesní, boli a čiastočne ešte stále sú silne zakorenené v povedomí ľudových spevákov a muzikantov. Práve tieto dôvody opodstatňujú zameranie slovenskej etnomuzikológie na žánrové štúdium tradičného piesňového repertoáru, najmä na tie jeho zložky, ktoré dosiaľ neboli dôkladne spracované.

Monografia o lúčnych piesňach Hany Urbancovej sa venuje práve takémuto žánru. V tomto zmysle je pokračovaním jej vlastného výskumu i celkového trendu etnomuzikologického výskumu na Slovensku. Zároveň však prekračuje jeho hranice a otvára u nás podstatne novú metodologickú a koncepcnú perspektívu. Hoci názov monografie by mohol naznačovať štúdium vývinu a štruktúry jedného piesňového žánru, táto práca poskytuje neobyčajne komplexný pohľad na trávnice – lúčne piesne žien sprevádzajúce prácu vo voľnej prírode – ako na žáner tradičných piesní, v európskom kontexte jedinečný; žáner pre Slovensko vo svojich špecifických prejavoch nielen unikátny, ale i charakteristický, ktorý sa stal až národno-identifikačným znakom. Autorka predstavuje trávnice ako žáner, ktorého historický

vývin, sociálno-kultúrne postavenie a charakteristika sú akýmsi kľúčom pre pochopenie tradičnej vokálnej kultúry na Slovensku. Trávnice sa totiž už v 19. storočí stali objektom záujmu slovenskej inteligencie, zberateľov a upravitelov ľudových piesní, ktorí ich

považovali za umelecky a esteticky hodnotný národno-kultúrny fenomén. Na základe týchto pozorovaní si H. Urbancová hneď v úvode kladie dve osobitne dôležité otázky, ktoré sa stávajú koncepčným pozadím celej práce: Do akej miery sú trávnice a ich význam v kultúre národa výsledkom vykonštruovanej predstavy národných buditeľov 19. storočia a ich úsilia o formovanie národnej identity, a do akej miery táto predstava o trávniciach korešponduje s ich skutočným postavením v živote tradičnej roľníckej komunity na Slovensku? Takto postavené otázky poskytli autorke kritický pohľad a komplexný prístup k charakteristike žánru. K odpovediam na tieto otázky sa H. Urbancová prepracúva prostredníctvom komplexnej analýzy a interpretácie piesňového materiálu v publikovaných a archívnych zbierkach, ako aj súčasného repertoáru zachyteného počas terénneho výskumu, a zároveň prostredníctvom kritickej analýzy historických prameňov (písomných i zvukových) a súčasných komentárov speváčok ku spevným príležitostiam a kontextom fungovania žánru. Jej konečným cieľom teda nie je materiálová charakteristika,

ale „*hlbková sonda do otázok vzniku a vývinu, štruktúry a aktuálnych premien jedného piesňového žánru*“ (s. 8).

Práca je rozvrhnutá do štyroch kapitol a piesňovej antológie nápevov a textov, ktoré vhodne dopĺňajú zvukové záznamy na priloženom CD. V prvej kapitole *Z dejín recepcie piesňového žánru – pramene k lúčnym piesňam-trávniciam* (s. 9-41) autorka na základe pramennej analýzy historických dokumentov skúma nielen historicky doloženú existenciu žánru, siahajúcu približne do druhej polovice 16. storočia, ale zároveň mapuje i záujem o trávnice a rôzne motivačné činitele tohto záujmu. Slovenská príroda, ktorú symbolizujú najmä Tatry, už oddávna predstavovala súčasť konštrukcie slovenského národného povedomia. Obraz hrabačiek v krojoch, spievajúcich pri hrabaní sena na podtatranských lúkach, sa nie náhodou stal jedným z reprezentatívnych symbolov estetických a kultúrnych hodnôt slovenského ľudu. V zmysle vývinu recepcie žánru možno teda trávnice chápať ako národný a kultúrny symbol, ako pracovnú pieseň i ako environmentálny znak. Ak bol prvotný záujem o lúčne piesne motivovaný hlavne národno-tvornými a etnoidentifikačnými pohnútkami, postupne sa pozornosť záujmu – najmä hudobníkov a etnografov – presúvala na hudobné a interpretáčne znaky žánru. Na základe pozorovania vývinu žánrovej terminológie, charakteru hudobných i textových zápisov piesní a porovnaním ich variantov možno sledovať nielen genetický vývin žánru, ale aj kultúrno-spoločenský kontext, ktorý určoval jeho existenciu, recepciu a štúdium.

V druhej kapitole *Človek a prostredie: práca v prírode ako spevná príležitosť* (s. 42-72) autorka predstavuje funkcionálne pozadie trávníc ako pracovných piesní viazaných na lúčne hospodárenie a jeho vývinové etapy, na špecifické spevné príležitosti spojené s kosbou a zberom sena a na význam spevu pri práci v cykle hospodárskeho roka. Prehľad vývinu lúčneho hospodárenia na Slovensku umožňuje lepšie pochopiť význam koseckých a lúčnych prác, ich foriem a organizácie, ale aj ich miesto v spoločenskom a kultúrnom živote horských a podhorských obcí. Kolektívny charakter kosby a zberu sena predurčoval ich význam

nielen ako dôležitej pracovnej činnosti, ale aj ako významnej spoločenskej udalosti, na ktorej sa zúčastňovali všetci členovia komunity. Podobne ako svadba a iné kolektívne obrady, komplex lúčnych prác predstavoval príležitosť na dokazovanie šikovnosti a na súťaženie, na posudzovanie pracovitosti a usilovnosti, na komentovanie a hodnotenie kvalít najmä budúcich neviest, a to aj prostredníctvom spevu. Komentáre speváčok osvetľujú mnohé aspekty prepojenia spevu a jeho kontextu, napríklad skutočnosť, že spev a práca tvorili vo vedomí dedinského kolektívu jeden celok. Zároveň pomáhajú rekonštruovať i konkrétne funkcie spevu pri lúčnych prácach, ktorými boli najmä: 1. komunikácia na dialku, 2. odraz a potvrdzovanie rodovej i vekovej diferenciacie, 3. psychofyziologické účinky spevu ako prostriedku na uľahčenie práce a odreagovanie, 4. estetické pôsobenie spevu a jeho akustických možností v prostredí horskej prírody.

Jadrom monografie je tretia kapitola *Trávnice – tradičný piesňový žáner žien* (s. 73-205), v ktorej sa autorka pokúša o rekonštrukciu ideálnej podoby žánru, teda jeho relatívne stabilných prvkov, ktoré sa pravdepodobne udržali v rámci pôvodných spevných situácií – spevu pri lúčnych prácach – a ktoré určili špecifickú podobu žánru po hudobno-poetickej, interpretačnej i funkčnej stránke. Kontextové súvislosti spevu trávníc, načrtnuté v predchádzajúcej časti, tu autorka premieňa do hudobnej a poetickej štruktúry piesní, do ich prednesu a repertoárovej skladby. Konfrontácia lokálnej terminológie a komentárov speváčok k repertoáru a k spôsobom prednesu lúčnych spevov s vlastnou analýzou zvukových i písomných záznamov piesňového materiálu poskytla H. Urbancovej možnosť predstaviť tento žáner jednak „zvonka“ – z pohľadu etnomuzikológa – a jednak „zvnútra“ – z pohľadu samotných jeho nositeľov, ktorí žánrovú príslušnosť reflektujú predovšetkým ako väzbu na životnú realitu. Tento prístup umožnil autorke sledovať úmernosť vzťahu medzi žánrovým povedomím u interpretiek a vyhranenosťou žánrových znakov v oblastiach jeho rozšírenia. Na základe tradičnej ľudovej taxonómie autorka vyčleňuje jednotlivé vokálne formy v speve pri práci

a na lúkach. Jednu skupinu tvoria nestrofické vokálne útvary (výskania, volania a dialogické vyvolávania), druhú predstavujú strofické formy, ktoré sa ďalej delia na piesne s voľnou väzbou textu a nápevu (v ľudovom prostredí označované ako *lúčne nôt*) a piesne s pevnou väzbou textu a nápevu. V nestrofických vokálnych útvaroch je organizácia hudobného materiálu určovaná hlavne funkciou a mimohudobnými činiteľmi (komunikácia na dialku), preto v nich dominujú znaky korešpondujúce s ich účelom – napríklad rytmická voľnosť, vydržiavané tóny, melodická a rytmická descendenčnosť a dôraz na zvukovosť. H. Urbancová ukazuje ako tieto štrukturálne a interpretačné znaky pretrvali aj ďalej v odlišnom štýlovom kontexte, teda v strofických formách. Práve tie sú jadrom komplexnej hudobno-štýlovej a poetickej analýzy žánru, v ktorej autorka rozoberá: 1. základné hudobno-štrukturálne parametre (tonalitu, melodicu, formu a rytmus), pričom sa spomedzi nich vyníma metricko-rytmická charakteristika ako základný organizujúci princíp tohto žánru, 2. vzájomné prepojenie hudobno-štrukturálnych znakov a súvis s hudobnoštýlovými vrstvami, 3. fenomén *lúčnych nôt* ako melodických typov s územne ohraničeným rozšírením, reprezentujúcich znaky regionálnych hudobných dialektov, 4. typy a techniky viachlasného spevu a aspekty vokálnej interpretácie, a napokon 5. tematicko-motivické, významové, lexikálno-výrazové, stavebné a zvukové aspekty textov trávnic.

V tejto kapitole možno osobitne podčiarknuť najmä autorkin prínos k charakteristike časovej organizácie nápevov, teda aspektu, ktorý sa v slovenskej etnomuzikológii v porovnaní s tonálnou a melodickou stránkou dosiaľ zanedbával. H. Urbancová sa neuspokojuje s čírym konštatovaním o ťahavom charaktere lúčnych piesní ako o základnom časotvornom princípe súvisiacom s ich funkciou a spevným kontextom, ale podáva systematickú analýzu tzv. voľného rytmu, jeho štrukturálnych kritérií i jeho spojenia s nápevmi a najmä s textami lúčnych piesní. Autorka dospieva k záveru, že podstatou spevu trávnic (nielen hudobnej štruktúry, ale i prednesu) je práve dynamic-

ké napätie – striedanie súladu a kontrastu – medzi časovou zložkou textu a nápevu. Podobne možno vyzdvihnúť i poetickú analýzu trávnicových textov, ktorú recenzentka monografie Soňa Burlasová označuje ako dosiaľ najdôkladnejšie spracovanú poetickú analýzu slovenskej ľudovej piesne z pohľadu etnomuzikológa. Komplexnú žánrovú charakteristiku lúčnych piesní dopĺňa na záver tretej kapitoly diskusia o medzižánrových väzbách lúčnych piesní a o ich interetnických vzťahoch. Sonda do interetnických vzťahov poukázala síce na žánrové paralely súvisiace so spevom pri práci v prírode najmä v horských oblastiach Európy, ale iba v rovine širšieho, žánrovo nevyhraného repertoáru. Autorke sa tak podarilo zmapovať vývin trávnic ako lúčnych piesní žien, ktoré sa na ohraničenom území Slovenska sformovali do samostatného piesňového žánru ako výsledok vývinovej, funkčionalnej, sémantickej i rodovej diferenciacie spevu pri práci v prírode (s. 204).

Posledná kapitola *Premeny piesňového žánru v druhej polovici 20. storočia* (s. 206-224) prináša pohľad na transformáciu žánru na pozadí ekonomických a kultúrno-spoločenských procesov za posledných šesťdesiat rokov, konkrétne takých javov, akými boli ústup lúčneho hospodárenia a pokusy o jeho revitalizáciu, ústup pôvodných spevných príležitostí a ich nahradenie inými formami existencie žánru, pôsobenie folklorizmu, zmeny vo funkciách spevu, spôsoboch prenosu a tradovania piesňového žánru, ako aj zmeny zasahujúce vývin repertoriáru, štruktúru piesní a prednes. Rôznosť foriem, akými sa kontextové zmeny prejavujú v hudobno-štrukturálnych a prednesových premenách trávnic, dokazuje schopnosť adaptácie a životaschopnosť tohto piesňového žánru aj v odlišných podmienkach.

Textová časť práce je odkazmi prepojená s piesňovou antológiou, ktorá obsahuje 99 nápevov a textov. Nápevy sú rozdelené do dvoch kategórií, a to podľa hudobnoštýlových vrstiev a podľa melodických typov. Textovú i materiálovú časť dopĺňajú prílohy, z ktorých popri zoznamoch lokalít a informátorov hodno vyzdvihnúť najmä zvukovú analýzu nestrofických výskaní a volaní, ako i mapy zobrazujúce výskyt a rozšírenie lúčnych piesní a ich

melodických typov na Slovensku. Zvukové nahrávky na CD predstavujú kvalitný výber charakteristických ukážok trávnic z archívu Ústavu hudobnej vedy SAV a z nahrávok autorky. Škoda, že medzi textovo-antologickou časťou a zvukovými ukážkami chýba prepojenie. Najmä v časti o vokálnej interpretácii a viachlasnom prednese by čitateľ naisto privítal odkazy na konkrétne zvukové ukážky. Táto drobnosť však v nijakom prípade neuberá na hodnotu monografie, ani priloženého CD, ktoré vynikajúco dopĺňa zvukovú predstavu o skúmanom žánri.

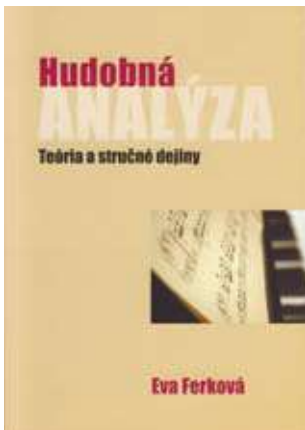
Hoci má slovenská etnomuzikológia na svojom konte viacero kvalitných hudobno-žánrových štúdií, tieto predstavujú poväčšine materiálové analýzy, neprekračujúce štruktúrálnu-funkčnú charakteristiku jednotlivých zložiek (funkčnej, hudobnej a poetickej), poprípade rekonštrukciu historického vývinu daného žánru. H. Urbancová ide v *Trávniciach* ďaleko za hranice bežnej žánrovo zameranej štúdie. Jej práca ponúka okrem dôkladnej hudobno-štylovej a typologickej analýzy

piesňového žánru aj jeho kultúrno-historickú interpretáciu. Autorka hľadá vzťahy, funkcie, prepojenia a súvislosti medzi existenciou a reflexiou žánru v jednotlivých jeho vývinových momentoch, v kontexte sociálno-rodového postavenia jeho nositeľiek, ako aj v kontexte kultúrno-historických, politicko-národných a etnicko-identifikačných aspektov. *Trávnice* Hany Urbancovej dokazujú, že komplexné poňatie a interpretácia tradičného hudobného žánru nesú v sebe hodnotný potenciál k pochopeniu kultúrneho kontextu, v ktorom kultúrne (teda i hudobné) fenomény vznikali. V tomto zmysle predstavuje monografia dôležitý prínos tak k poznaniu tradičnej vokálnej kultúry, ako aj k širšiemu chápaniu kultúrnej histórie Slovenska. Zároveň však dokazuje skutočnosť, že tradičná hudba a spev, patriace k základným prejavom kultúry daného spoločenstva, nie sú len odrazom tejto kultúry, ale sa aj priamo podieľajú na jej formovaní.

Jadranka Važanová

Eva Ferková: Hudobná analýza. Teória a stručné dejiny.

Bratislava : AEPRESS, 2007, 199 s. ISBN 978-80-88880-78-3.

Kniha Evy Ferkovej je prvou slovenskou publikáciou, zameranou na uchopenie podstaty teórie hudobnej analýzy a na prehľad o jej dejinách.

V úvode publikácie autorka vymedzuje hranice terénu, ktorý je predmetom jej záujmu, ako oblasť európskej umelej

hudby 16.–20. storočia a poukazuje na dôležitosť noriem pri formovaní tejto hudby – t. j. racionálne pomenovateľných pravidiel, predpisov, vkusu či zvyklostí zaužívaných v rámci určitej doby alebo určitého štýlu. Analýzu

definuje potom ako základný prostriedok na odhalenie a opísanie vlastností a zákonitostí týchto noriem. Základnou normou takto ponímanej analýzy je analýza notového textu. Jadro výkladu člení autorka do troch ťažiskových kapitol: *Teória hudobnej analýzy*, *Stručné dejiny hudobnej analýzy* a *Príklady analýz (ukážky a citáty z literatúry)*.

V kapitole *Teória hudobnej analýzy*, ktorá je pomerne mladou disciplínou súčasnej európskej a americkej muzikológie, sa autorka najskôr sústreďuje na vymedzenie pojmov analýza a hudobná analýza. Potom načrtáva rozmanité pohľady na funkciu, ciele a zmysel hudobnej analýzy z hľadiska filozofie, teórie, histórie, estetiky a kritiky, hudobnej psychológie, hudobnej sociológie či hudobného manažmentu, z čoho nevyhnutne vyplýva aj nutnosť existencie viacerých typov hudobnej analýzy. Nasleduje prehľad návrhov typológií viacerých významných autorov (H. Flechsig,